

ERDÉLYI MÚZEUM

IX. kötet.

1892.

X. füzet.

Columbus Kristóf emlékének.

(Utolsó közlemény.)

Schiller Frigyes xeniaiának egyik verse ¹⁾ így szól: Wenn die Könige baun, haben die Kärrner zu thun. (Ha királyok építkeznek, a taligásoknak dolguk akad.) Mély értelmű igazság! A lángész sikerének nyomában mindig látjuk a mindent jobban értők seregét tolongani. Columbus tette után is látjuk, hogy a commentatorok irodalma fölburjánzik, mythusok keletkeznek, ellenfelek támadnak.

Itt eltekintek a tudomány férfaitól, olyanoktól, kik őt nemzeti féltékenységből gyűlölték, vagy tudományos érvekből ellenzői lettek, p. egy Joao Barrostól, ki „Da Asia“ cz. művében, portugál hazafi létére mindenkit gyűlöletével üldözött, a ki Portugáliától elpártolt, így egyekek közt Magelhaest, Ruy Falerot. Barros Columburst 40 évvel ennek halála után „fallador“ — csaló-, csevegőnek, — steff-nek szidja. Szintén nem csodálom, hogy Antonius Gallo genuai író (De navigatione Columbi... 1499) Amerika fölfedezésének érdemét Columbus öcsese-, Bertalannak tulajdonítja, mert nézete szerint ezen Bertalantól származik a nyugati út terve. Azt is helyesnek tartom, hogy Ortelius, a XVI-ik száz híres földírója s a „Theatrum orbis terrarum“ szerzője, Columbus érdemeire nézve már 1570-ben csak annyit enged meg, miszerint Columbus az új világot pusztán másod ízben fedezte fel és Európával csak állandó kereskedelmi összeköttetésbe hozta. De még is bámulandónak tartok oly nézeteket, melyek szerint az ókorban már a zsidók lettek volna Amerika első felfedezői. Ilyen értelemben írt Thomas Thorowgood, ²⁾ Spizelius, ³⁾ Kingsborough, ⁴⁾

¹⁾ Kant und seine Ausleger.

²⁾ Jews in America, 1650.

³⁾ Elevatio relationis monteziniana de repertis in America tribus israeliticis. Basilea, 1661.

⁴⁾ Antiquities of Mexico, London.

angol lord, ki százunk első felében élt s majdnem egész vagyonát áldozá fel e kérdés tisztázására, valjon Yucatan, Peru stb. lakói nem-e az ó-kori zsidók utódjai, mert egyes amerikai törzseknél a körülmetélés szertartása találtatott, más törzsek terményeik első zsengeit az istenségeknek feláldozták, mivel továbbá másoknál a gyermektelen özvegyet esetleg nőtlen sógora nőül venni tartozott (ú. n. leviratus), minthogy némely amerikai törzs szent bárkát őrzött és a háborúba vitt. Feltűnt az „Alleluja“ szó említése, valamint az is, hogy a hebräus „Urim“ szó kagylókra volt fölírva, melyeket egyes törzsek Peruban mellükön viseltek. Ama törzsbeliek egy énekében előfordult e hat szó: Je Mesiha, Ho Mesiha, Wah Mesiha; ezekből a tudósok Jehowah és messiás nevét akarták kimagyarázni. A bűnösöket Haksit-Canaha azaz chanaani bűnösnek nevezték. Court de Gebelin ily szókból egész szótárt gyűjtött össze, sőt Malouet azt beszéli el, hogy Izaac Naru, Zurinam-ban (azaz hollandusi Guyanában) megtelepedett zsidó, előtte azt állítá, hogy az indiánus nyelv főnevei mind zsidó eredetűek.¹⁾

Nem is szükséges arra utalnunk, hogy a fenti állításnak már a typus akkora mérvű átalakulásának lehetetlensége is ellen mond.

Ezek után nem lehet csodálkoznunk, hogy egyes tudósok, mint p. Wesseling, Perizonius komolyan azon nézetten voltak, miszerint az ó-kor az egyiptomiak, carthagóiak révén a negyedik világrész létéről szintén már tudomással bírt.²⁾

Sokkal meglepőbb azon állítás, hogy Metellus Celer, galliai proconsul korában az Északi tenger partjain, az Elbe és Weser torkolatánál idegenszerű, vörösrézsínű emberek hajótörést szenvedtek és az ottani germán fejedelem kezére kerültek, ki azokat a fent nevezettnek ajándékol adta. A történelem hallgat további sorsukról; de a nagy feltűnést keltő ujdonság állítólag sejteté a rómaiakkal, egy messze nyugatra fekvő világ létét s e hírek fakaszták M. A. Senecának Medea cz. tragoediájában ama jósmondó dalt: Venient

¹⁾ Eugen Gelcich „Über die Materialien zur vorcolumb. Geschichte.“ Z d. G. f. Erdk. zu Berlin, XXV, 112.

²⁾ I. e. füzet 449, lapján; hasonnemű több hirt közöl Peschel Oszkár, Gesch. d. Zeitalters d. Entdeck. 135., 3-ik jegyzet és Hnmboldt. Krit. Unters. I. 460—483.

annis saecula...¹⁾ a mely Columbus lelkében oly hatalmas visszhangot keltett.²⁾

Az új világ fiainak ama regényes látogatását Európa egyik mondaköre — a kelták által viszonzottatja. Az ide vonatkozó legidősb gall eredetű kézirat „Leabhar nah-Úidri“ a Kr. u. 1100 dik évből való. A benne elbeszélte monda szerint 123—157 közt K. u. Irhon királya Cond-cet-*chathac* (száz csatás Cond). Ennek fiát, a szépségéről híres Condla-v. Condlar-t egy női lény a Győztes Boadags országába elviszi. E mondához fűződnek azok, melyek szerint a normannok kalandos amerikai útjai előtt, a mostani szövetséges államok területén már keresztény vallású kelták laktak. A normannok 9-ik százunkban Izlandra, onnan Grönlandra s már az 1000-ik év körül Leif, Erik Rauda, vagyis Vörös Erik fia vezetése alatt Labradorra kerülnek, melyet Helluland (kőországnak, sziklaországnak) neveztek. Onnan Markland-, vagy erdővidékre t. i. a mai Új Skóciára s végre a mostani New-York állam vidékéig eljutnak. Thorfin Karlsevne (férjierő) 1003—1007-ig időzik vala ott a jó borországban, „Vinland it goda“-n, honnan őt és népét a benszült Skrælingiak kiverik. „Skræl“ normann szó kistermetűt, ficzkót jelent. Akkor t. i. alkalmasint eskimók tanyáztak még a mostani új Anglia ama vidékein. 1008-ban utoljára valának a normannok Új-Angliában. Thorfin Karlsevne a benszülttektől hallotta ama fen említett kelták létének hírét is, a mennyiben Marklandon (Új Skóciában) foglyul ejtett két fiú, miután a normannok nyelvét elsajátította vala, azt beszélé el, hogy honokkal szemben egy más ország fekszik, a hol fehéren öltöztetett férfiak rudakról lobogó ruhákat körülhordván, hangosan fölkiáltanak. Ezekhez járult még Madoc, walesi herczeg (1170-ik évbeli) tengeri járatának mondája. E gyenge alapon és a fen említett kelta mondákon továbbá a később említendő Zenó-ék járatairól szóló mondákon nyugszik ama hir, mely a középkor első százaiiban keresztény keltákat Amerikába, illetőleg Irland it Miklára, másként mondva Huitramannalandra t. i. a fehér férfiak országába költöztet.

¹⁾ Krit. Unt. I. 130, 187.

²⁾ Die Reisen des Christof Columbus 1492—1504., Nach seinen eigenen Briefen u. Berichten... von Don M. F. von Navarrete. In das Deutsche übertragen von Er. Pr. Leipz. Hinrichs. 1890 Bevezetés. 1. Különbön e fontos tény többféle versioban említettik, melyek szerint indiánusok s eskimók majd Németség, majd Franciaország partjain jelentek meg.

Igy lőn, hogy a 16-ik száztól kezdve a 19-ikig egyes utazók ama kelták utódait vélték egyes indiánus törzseknél, részint azok testi, részint nyelvi jellegeik alapján föllelni, pl. George Catlin nevű fesztész a szóke haju mándánok közt. De a mind helyesb meg helyesb alapokból kiinduló összehasonlító nyelvtudomány ama keltomania — valamint az előtt a semitománia — mécsét is kioltá.

A normánnok grönlandi gyarmataiknak Izland- és a dán anyországgal való közlekedése a XIV. sz. közepe táján megszűnt. Állítólag 1347-ben érkezett meg utoljára Izlandba egy hajó, mely Marklandból jött. A forgalom megszűnését az Európát 1349-ben pusztító fekete halál s a nyomában járó éhínség okozta állítólag.

Ez lenne az oka, hogy Columbus Kristóf, ki állítólag Tyle vagy Thule-ig (Izland-ig) is eljutott, ottan a normánnok járatairól már semmit sem hallott. Ha Etzel-nek a „Grönland“ cz. könyv szerzőjének igaza lenne, hogy az utolsó 40 tengerész, ki a grönlandi utat ismerte, Bergen-ben 1484-ben érkezett meg, nehezen hihető, hogy Columbus, ki saját állítása szerint 1477-ben ¹⁾ Tyle-n volt, a grönlandi utaknak hírét sem hallotta volna. Gelcich Jenő tengerészeti alapos képzettsége folytán némileg kételkedőleg nyilatkozik a normánnok állítólagos amerikai járatai tekintetében, bámulatát, kételyét hangsúlyozván az iránt, hogy azok a IX. és X. százban, tehát még iránytű nélkül, oly tengereken, melyek ködeik, viharai, áramlataik és jégzajlásaik miatt a mai hajókra is sok veszélyt hoznak, oly könnyedén ide-oda szállingózhattak. ²⁾ Valóban nem is képzelhető, hogy azon kémszer, melyet az ó-koriak — tán Noah galambjainak utánzásával — a hajókról kibocsátott madarak, a normánnoknál hollók alakjában alkalmaztak, az iránytűt pótolhatta volna. A holló vissza nem térése szárazulat vagy sziget közellétét gyaníttatá s azon esetben követék a normánnok az elrepült madár irányát.

Gelcich kételyeit Norton Horsfordnak a normánnok vinlandi járatai érdemében kifejtett buzgó védelme nem gyengítheti. Utóbbi amerikai tudós a Boston melletti Cambridge-ben lakik, s e kérdésben számos művet tett közzé. Buzgósága annyira ragadja, hogy még

¹⁾ Krit. Unters. III. 155. jegyzék.

²⁾ „Dieses Herumkutschieren ohne Kompass . . . Zeitschr. f. Erdkunde Berlin. XXV. 1890., 104-ik lap.

Amerika nevét is normánn szóból származtatja. Szerinte a normánok Vinland-ot „*Eirikir*“, vagy „*Aeirekr*“-nek nevezték. A bensülöttek azonban ily kemény hangzású szót ki nem ejthetvén a magánhangzók közé „m“-et toldottak. Így keletkezett Horsford szerint „*Em-erika*“, ebből pedig *Amerika*.¹⁾

Bancroft és Winsor²⁾ egész határozottsággal lehetetlennek mondják, hogy Amerikában a normánnok egykori ott létének nyomai föltaláltassanak²⁾

Éppen ily kételyek fűződnek a velencei Zeno-ék, Nicolo és Antonio Zeno XIV. százbeli (1380—1405) tengerjárataikhoz.

E kételyek annál indokoltabbak, mert azon tengeri járatokat a Zenoék egyik ivadéka az 1515. született ifjabb Nicolo Zeno elkorhadt és tőle kiseded korában széttépegetett régi kéziratok és térkép-rajz segítségével emlékezetéből írta le és Francesco Marcolini-nál Velenczében 1558-ban adta ki. Jelentékeny tudósok, például egy Mercator, Peschel, Gclcich stb. nyilatkoztak azért azon utazások hitelessége ellen; mások ellenben, köztük Humboldt S., Vivien de St Martin, Major, Nordenskjöld azok valószínűsége mellett kardoskodtak.

Utóbbi kettő arra utal, hogy 1558-ban, — ha ugyan akkor az ethnographia már önálló tudományként létezett volna — még a leg-tudósabb ethnographus sem költhetett volna olyan népéleti állapotokat, minők Zeno útleírásában, az északi és közép-amerikai indiánusok eredeti életét oly találóan tükröztetik vissza, mert 1558-ban azon vidékbeli népek élete még ismeretlen lévén, most már a valóság és a koholmány közt felmerülő ellenmondás is leálcázná a hazugokat.

De ha a Zeno-ék útleírása való lenne is, azt Columbus 1477-ben bizonyosan nem olvashatta. Különben a kelták, normánnok, Zenoék felfedezései Colum bust kevésbé érdekelhették volna, még ha azok nesztét vette volna is, mert ő nem északi rideg vidékekre, hanem Ázsia kincsdús országaihoz vivő utat keresett. Azon észak-nyugati vidékéknak a még fel nem fedezett új világrészszel való összefüggését pedig sem ő, sem más halandó nem sejtette.

Columbus Kristóf tette oly csodaszerűnek tetszett az emberek-

1) Gclcich. Z. d. G. f. E. XXVII. 159, 188.

2) u. o.

nek, miszerint majdnem lehetetlenségnek képzelték, hogy Columbus eszméje az ő kizárólagos tulajdona lenne.

Valószínű ugyan, hogy Columbus Toscanellinek és Behaimnak, az ő kortársainak sokat köszönhetett, de a találgatások roppant száma oda irányul, hogy Columbustól, ha nem is a tett érdemét, de legalább a reá vezető gondolat eredetiségét elvitassák. Columbus pedig ezen eszmével már 1474 előtt is foglalkozott s ez iránt Leonardo da Vincitől is levelet vett, mi az utóbbinak életleírásából is kitűnik — Gelcich szerint.

Itt röviden akarok csak azon még fel nem sorolt mondaszerű személyekre utalni, kik bizonyos körülményekkel és tényezőkkel egyetemben neki a nyugati országok létét elárulták, vagy őt azok felfedezésében megelőzték. Így állítólag Hoeisin, buddista zarándok már 500-ban K. u. fedezi fel Fuszangot.

Las Casas és Patlewayt szerint Columbus baszk nemzetiségű tengerészekről tudta meg, hogy ők Nyugat felé hajózáván már Tatarország martjait látták meg.

A hagyomány szerint Tedisio Doria és a két Vivaldi testvér a XIII. száz végén (1291) Genua kikötőjéből két gályán indul ki, s a Gibraltari szoroson keresztül menet keresik Indiák felé a *nyugati* utat, de soha többé vissza nem térnek.

Dulmo Ferdinánd 1486-ban indul útra, hogy Antiliát, a hét város szigetét fölkeresse.

Oviedo történész szerint Columbust egy térkép kalauzolta nyugati útján, melyet Bartholomäus Diaz szerkesztett, ki Guineából visszatérvén, Madeirától nyugatra fekvő országot fedezett föl.

Több történész fölemlíti, hogy Alonso Sanchez 1484-ben Huelvából a Kanáriák felé menet a viharban egészen San Domingo (Haiti) szigetére került, s Terceirában (Azori szigeten) megérkezvén, kalandját Columbussal közlé. Már Oviedo is mesének mondá ezt.

Más monda szerint Antiglia, a hét város mesés szigetén, hová a quadaleti csata után (714) hat püspök menekült, 1414. egy portugál hajó is kiköt, keresztény lakókra akad s aranyat hoz vissza. Ama csoda-országot 1442-ben Fayal kanári sziget felől újra, de sikertelenül keresi egy hajó. Délnyugati útjáról visszatértében azonban Flores azori szigetre akad. A hajó kormányosa a Columbus által híressé vált La Rabida kolostorban utóbbival találkozáván, közli vele útját.

Fayal sziget lakói elbeszélék az ámuló Columbusnak, hogy a tenger idegenszerű fenyűfákat szigeteik martjára úsztatott; az azori csoport egyéb szigeteihez pedig egy annak előtte soha sem látott emberfaj hulláit rejtő csolnakokat hajtott az ár. Kanári és azori szigetbeliek azon kívül arról is értesíték Columbust, hogy évente a nyugat távolában szigetek képletei a látókör fölé emelkednek. Pedro de Velasco, palosi tengerész, ki Flores sziget fölfedezésében is részt vett, azt beszéle el Columbusnak, hogy midőn egyszer az Azorok felől Irland felé indult, a tenger tükre nyugodt maradt, holott a levegőt erős nyugati szél dúlta föl. Ebből Velasco azt következteté, hogy nyugaton derékföldeknek létezniök kell, melyek a vihar erejét megtörték.

Itt fölemlítendő még az azori Corvo ziget szobrának hire, mendemondája (1449—70). E szerint egy lovas férfi alakja, melyet alkalmasint szélvész és eső a sziget legnyugatiabb ormainak porphyr-, bazalt- és trachyt szikláiból kivéssett, a magasból a tengerre letekintvén, kinyújtott jobb karja kezével nyugat felé intett. A szikla talapatzába faragott normánn jellegű rúnokból vagy pedig carthagói betűkből szerkesztett fölirat megfejtetlen maradt. A szobor már elpusztult, mert a portugáli király azt letöretvén és Lisszabonba hozatván, az csak megcsönkítva került oda. A szegény corvoiak azt állíták, hogy a nyugati út eszméje Columbus lelkében ama szobor láttára támadt.

Humboldt S. helyesen izetlenségnek mondja az egész ráfogást.

Egy nyugati szárazulatnak Columbus ideje előtti sejtelenről szóló számtalan hasonló *rege* keringvén, nehéz, de czéltalan is lenne megkülönböztetni, mi közülök a való, mi pusztán kószahír.

Humboldt S. itt sokszor említett művének egy egész fejezetét ¹⁾ szánya mind azon hírek felsorolásának, melyek a fentiek osztályába valók. Ugyanott természettani okok, t. i. a tengeri áramlatok természete és iránya alapján az Új-világból az Ó-világba önkénytelenül megtörtént hajómeneteknek lehetőségét is fejtegeti.

Ha Columbus Kristóf az afféle értelmű híreket tán gyűjtötte is, az semmit sem von le érdeméből, az eszme prioritásából, hanem ellenkezőleg, eljárásának *tervszerűsége* mellett szól. Megczáfolja azokat, kik őt vak rajongó képében szeretnék feltűntetni. Azért készséggel hiszszük el Columbus Fernando-nak, ki atyja életrajzát „Vida del Al-

¹⁾ Krit. Unters. I. 460—483.

mirante“¹⁾ cím alatt írta meg, hogy Columbus Kristóf több hajókormányostól (piloto-tól), a kik a madeirai és azori szigeteken voltak, oly híreket hallott melyek őt abbeli hitében megerősítették, miszerint az ismeretes világtól nyugatra eső tájakon nagy terjedelmű országok léteznek.

De térjünk vissza a mondák és mesék légköréből a történelem szilárdabb talajára, és nézzünk azon veszélyek szemébe, melyek e téren is Columbus fölfedezői dicsőségét fenyegetik.

Az Új-világ fölfedezésének prioritása tekintetében itt mindenk előtt Joao Vaz Cortereal, portugál nevesnek alakja lép elénk.

Ha igaz lenne, mit Fructuoso Gáspár, az Azorok leirója róla közöl, hogy t. i. Cortereal már 1463-ban a „Terra do bacalhao“-t, bacallaos, azaz tőkehal földjét²⁾ föltalálta és ennek jutalmául Terceira helytartójánál kineveztetett, úgy Cortereal Jánost illetné meg az Új-világ fölfedezésének dicsősége.

Humboldt S. e. tényt kétségbe vonja, mert Behaim Márton kosmographusnak 1492-ben szerkesztett híres földgömbén, a „földalmán“ Baccalaos földje elő nem fordul, holott Behaimnak ama sziget fölfedezéséről mindenk előtt tudnia kellett volna, először mert maga is az Azor-okon élt, másodsor pedig, mert ipja a flamandi Jobst von Hürter szintén az Azor-ok egyikén, Fayal-on mint helytartó lakott.³⁾

De Peschel Oszkár⁴⁾ Behaimnak afféle netáni mulasztását nem tartja csodálatosnak, mert Behaim földgömbé Diaz Bertalan fölfedezését is elferdítve közli. Sőt ellenkezőleg, Peschel O. *bízzván* Fructuoso történetirői lelkiismeretességében, *valószínűnek* tartja, hogy Joao Vaz Cortereal csakugyan már 1464-ben Amerika szárazulatának ama

¹⁾ Az eredeti mű nem létezik már vagy fel nem találtatott még, helyettesíti azonban Alfonso Ulloa műve, ki azt 1570-ben a spanyolból olaszra fordította. Ujabb időben több kutató, különösen HARRISSE Henrik kétségbe vonja, hogy az életrajz szerzője Fernando, Columbus törvénytelen fia, lett volna, mert azon életrajz Columbus Kristóf-ra és maga *Fernandora* vonatkozó több oly tévedést és helytelen állítást tartalmaz, melyek maga Fernando tollából nem származhattak, mert a fiú pl. nem állíthatja, hogy ő apja születéshelyét bizonyosan meg nem hátározhatja.

²⁾ Új-Foundland sziget.

³⁾ Krit. Unters. I. 123.

⁴⁾ Geschichte des Z. d. Entdeck. 330.

részét fedezte föl újra, melyet Labrador-nak nevezünk és a melyet a normánnok „Helluland it mikla“, azaz nagy Kövesország név alatt ismertek már 1001-ben, midőn Leif, Rauda Erik fia, Grönlandról oda érkezett vala. Don Luciano Cordeiro, coimbrai egyetemi tanár, portugál létére szintén Cortereal-nak tulajdonítja e tőkehaltorlaszok fölfedezését Érve csak ennyi. A fölfedezési szerződés, melyet Cortereal Gáspár már 1500-ban (természetes, hogy a portugál koronával) kötött, arra enged következtetni, hogy a nevezett tengerész saját költségén már jóval előbb Nyugaton fekvő új országokat látogatott. Végül, azt mondja Cordeiro, más adatokból is szabad arra következtetni, hogy a tőkehalföld már 1463-ban ismeretes vala.¹⁾ Mindezekben Cortereal fölfedezői prioritása részére hiányzik a tételes bizonyíték. A neki tulajdonított fölfedezés azok sorába való, melyek lehetségesek, sőt valószínűeknek is tarthatók, de be nem bizonyíthatók. Olyan bizonytalan, habár némileg valószínű útazás a normandiai Dieppe-ből való Jean Cousin-é, kinek hajóit állítólag már 1488-ban az erős áramlat D-Amerika egyik hatalmas folyamának torkolata felé sodorta. Cousin onnan még Vasco de Gama-t is megelőzvé, Áfrikának déli fokához került; innen pedig, csere útján idegen terményeket beszerezvé, 1489-ben tért Dieppe-be vissza.

Igy tehát *Cousin* — Columbus és Vasco de Gama együttes érdemeire tett volna szert, ha említett útja bebizonyítható lenne. Fájdalom, Dieppe merész halászhajósai és kalózhajósai kalandos utjaikat önző óvatosságból éppúgy mint egykoron a púniak a titok leple alá rejték. Utjaikról legfőleg a dieppei tengernagyhiatal levéltárából lehetett volna fölvilágosodni, mert a dieppe-i tengerészek hajósnaplóját ama hivatalban tartóztak letéteményezni; ámde a levéltár a várossal együtt a lángok martalékául esett, midőn ama várost az ostromló angolok elfoglalták. Cousin hajórátara Columbuséval különben más szempontból is vonatkozásban áll, ha való az, hogy Cousin hajókormányosa az említett alkalommal ugyanazon Pinzon Alonzo Márton vala, ki 1492-ben Columbus Kristóf számára hajóslegénységet toborzott (450. l.) és Columbus első felfedező járata alkalmával a *Pinta* nevű hajót vezénylé. Pinzon azonban Cousin szolgálatában két ízben súlyos fegyelmi vétséget követvé el a dieppei hajócségből

¹⁾ Eug. Gelcich Zeitschr. d. G. f. Erdk. zu Berlin, XVIII. 282.

kizáratott, mire először Genuába költözött, azután Spanyolországba tért vissza. Így beszéli ezt el Desmarquets. ¹⁾

Meglepő, hogy ama Pinzon Márton Palos-ban, midőn Columbus Kristóf azon kikötőben hajóit fölszerelte, a többi tengerésztől eltérőleg Columbus vállalatát feltűnően pártolta.

Kiemelendő, továbbá, hogy Pinzon Márton mint a „Pinta“ hajó vezénylője 1492 október 7-én különösen sürgette Columbust, hogy az eddig követett nyugati iránytól eltérőleg délnyugati vonalon haladjon. „Szivem sugalja (el corazon me da)“, úgy mondá Columbusnak, „hogy másképp vitorlázunk.“ De azon sugallatot, miként azt egy öreg hajóslegénynek a Columbus örökösei ellen támasztott pörben őszintén kimondott tanuvallomásából gyaníthatni, ama kajdácok falkájának röpte is okozhatta, melyeket Pinzon Márton a megelőző estén délnyugati irányban repülni látott. ²⁾ Ha a dolog úgy állna, soha madárrepülésnek fontosabb következményei nem voltak. Mert ha Columbus hajói nyugati irányát a f. szélesség 25° alatt változatlanul megtartja vala, az öbli áramlatba kerül, mely őt bizonyosan a mostani észak-amerikai szövetséges államok déli partjaira viszi. Ez által pedig az új világrész azon vidéke nem a germán, hanem a román nyelvszalád kezeibe került, túlnyomólag nem protestáns, hanem a katolikussá lett volna. Ámde Gaffarel azt állítja, ³⁾ hogy Pinzon Márton azért sürgette a délnyugati irányt, mivel ő *Cousin útja óta jól tudta, hogy a föld (Brazília) azon irányban fekszik.* Ezen föltevésnek és a fennebbi adatoknak egybevetésével a legterhelőbb vádak szövevényét lehetne Columbus felfedezői igénye ellen összefonni. Gaffarel véleményéhez csatlakozván, azt lehetne ugyanis mondani, hogy Pinzon Spanyolországban a kormány vagy király előtt titkát, csak azért nem árulhatta el, — ámbar az által talán a megbízatás dicsőségét Columbustól el — és a maga részére hódíthatta volna, — mivel dieppei szennyes ügye miatt hallgatni kénytelen vala, de Columbus Kristófit beavatá a nyugati földterület titkába. Valóban, a spanyol királyi kincstári ügyész azon perben, ⁴⁾ melyet 1513-ban Colon Diego, Columbus fia ellen

¹⁾ Mémoires chronologiques pour servir à l'histoire de Dieppe, 1785., 95, 96. lap és Gaffarel, Histoire du Brésil français au XVI. siècle. Paris 1878., 13. lap; Geleick, Zeitschrift d. G. f. Erdk. XXV. kötet 124.

²⁾ Kosmos. II. 301.

³⁾ az i. h.

⁴⁾ l. az 519. lapot.

megindított, erősen állítá, hogy Columbus Kristóf Pinzon Mártontól tudta meg, miszerint nyugatnak menet szárazulatot kell elérnie.

Azon állítás persze arra támaszkodott, hogy Pinzon Romában járván VIII. Inceze pápa könyvtárnokának kedvezéséből olyan könyvet, irást vagy térképet látott a pápai könyvtárban, melyeken a nyugaton létező országok titka befoglaltatott. Ugyanott mutatták neki továbbá Salamon, Judaea királyának állítólagos egy dalát, melyben az Indiák felé vivő út és azon út föltalálhatásának *képlete* meg volt fejtve.¹⁾

De ha Pinzon Márton a nyugati szárazulat létének titkát csakugyan bírta volna, mégis inkább valószínű az, hogy ő azon titkot Cousin útján szerzé meg magának mintsem a pápa könyvtárban. Bűnügyi bíró módjára ezekből kifolyó titkos egyetértést Columbus Kristóf és Pinzon Márton közt föl lehetne tenni. Ezen esetben nagyon természetes magyarázatot találunk arra nézve, hogy miért bánt Columbus Kristóf utólag oly simán Pinzon Mártonnal, miután ez Cuba partszéli vizein a Pintával önkényesen vált el sőt áruló módjára szökött meg Columbustól, hogy az aranyországot saját szakállára fölkeresse s abban Columbust megelőzze.²⁾

Kulcsul szolgálna a fenti föltevés annak megfejtésére is, hogy miért törekedett Pinzon Márton 1493-ban, midőn, mintegy fél nappal Columbus után, Spanyolország partjaira visszatért, minden áron arra, hogy a spanyol felségek őt Columbusnál előbb fogadják és hallgassák ki, és miért fektetett ama kívánsága teljesítésére akkora súlyt, hogy állítólag ama kérésének megtagadása fölötti bosszankodásában meghalt.

Azonban az egész gyanúsítás légvára színházi falakhoz hasonló módon mintegy varázsütésre omlik össze, ha az említett kincstári pör eredményére tekintünk.

E pörben a kincstári kir. ügyész sok évén át (1527-ig) azon kor nagy eseményének valamennyi szereplő tengerészt, szám szerint

¹⁾ Krit. Unters. I. 348.

²⁾ Columbus vállalatának érdekében kénytelen volt elnéző lenni. Éppen olyan elnéző vala a Sa. Maria, saját hajója kormányosával — Juan de la Cosa-val — szemben, ki mi alatt a halálra kimerült tengernagy pihent, a kormánykereket egy hajós fiúra bízta s helyéről eltávozott s ez által okozta, hogy a tengernagy hajó Cuba északi partján 1492. decz. 24-én a zátonyokon hajótörést szenvedett.

20-at vallata, hogy ezen módon Columbus Kristóf felfedezői elsőségi igényeit örökösei hátrányára kisebbitse, elvitassa és bebizonyíthassa, miszerint Columbus Kristóf Pinzon Márton Alonzonak köszönhető az átszállás titkát. Pinzonék pedig, Columbus halálos ellenségei, bizonyára már saját érdekekben sem mulasztották volna el Pinzon Márton azon útjára hivatkozni, melyet az állítólag Cousin vezénylete alatt tett; hiszen amúgy is azt állíták, hogy ősük Pinzon Márton Columbusnál 24 órával előbb fedezte fel az Új-világot. Ha azt tudták volna, hogy Pinzon Brazília partján már jóval előbb járt, annak létéről tudott és azt Colombussal közölte, bizonyosan el nem hallgatták volna!

Miután ily állítás részünkről meg nem történt, sőt végül a pőr Columbus-ék részére kedvezően fejeződött be, el nem fogadható, hogy Pinzon Márton, illetőleg Cousin-t illetné meg ez Új-világ fölfedezésének elsőbbsége.

A nemzetiség nemes érzelmének fattyúhajtása — a chauvinizmus — ágaival e kérdés terét is beárnyékolja.

Caesare Fernandez *Duro*¹⁾ és egyéb spanyol tudósok műveikkel azt töreksenek bebizonyítani, hogy Pinzon Alonzo Mártont illeti meg Amerika fölfedezésének elsőbbsége.

Mekkora eltérés Martin Fernandez de Navarrete²⁾ *alapvető* és *forrásművének* tárgyilagosságától!

Columbus Kristóf felfedezői elsőbbségének veszélyeztetői közül ki nem maradhat Szkolnoi (azaz Kolnóból való) János nevű lengyel tengerész felemlítése sem. Mert e férfit I. Keresztély dán király azzal bizta meg, hogy Grönlandot újra fölkeresse, s hogy e gyarmat és az anyaország közt a forgalmat helyreállítsa. Erről írnak: Wytflied (1597., *Descript. Ptol. augmentum*), Pontanus (1631., *De situ Daniae*), és Georgius Horni (*Ulyssa*, 1671.), — ámbár mindannyian Scolvus-nak hívják. Lok Mihálynak 1582-ben kiadott térképén pedig — körülbelül a mostani Labrador helyén egy „Jac. Scolvus Groetland“ jelzetű derékföld fordul elő. Szkolnoi útjáról Francisco Lopez de Gomara (1553) és Antonio Herrera (1601) történészek is megemlékeznek. Gomara az állítja, hogy Scolvus János

¹⁾ „Colón y Pinzon“ és „Disquisiciones nauticas.“

²⁾ Coleccion de los viajes y descubrimientos“, 5 kötet. I-ső kötet: Viajes de Colon: Almirantazgo de Castilla, II-ik kötet: Documentos de Colon y de las primeras poblaciones.

kormányossal norvégiai emberek Labradorra jöttek. Mindazonáltal mégis kétes a tény, mert Wytflied azt állítja róla, hogy ő Norvégiából Izland- és Grönlandon át az északi sarkpont irányában hajózáván Estotilandon (Új Fundlandon (?)) kikötött. Itt ellenmondás van, mert ha Szkolnoi az északi sark irányában hajózott, nem érkezhett Új-Fundlandra, ha pedig Új-Fundlandra ment, nem irányozhatta hajóját az északi sarkpont felé. Általában véve, Szkolnoi útjának eredményéről történetileg igazolható hírek nem léteznek. Találóa jegyzi meg Humboldt S., hogy Grönland, Labrador vidékeit Új India fölfedezésével összekötésbe hozni, a XVI. százban még Columbus legkérelhetetlenebb ellenségeinek sem jutott eszökbe, mert akkor Grönlandot még az európai tengerek területéhez tartozónak képzeltek, s annyira nem vették azt számba, hogy Szkolnoi-ról még a Columbus öröksége iránt folyt híres perben sem tétetik említés, holott azon alkalommal a Columbus-féle fölfedezések elsőségi igényeit minden kitelhető eszközzel erősen megtámadták. A pört a kincstári ügyész először Don Diego Colon, Columbus legidősb fia és családjának igényei ellen kezdte. Midőn pedig II. Don Diego Colon halálakor (1576, 1578) Columbus Kristóf törvényes férjfi ága magvaszakadt, a majorátus miatt újra éledt föl a pör. Ezen pör csak 1608-ban érte végét. A columbusi hitbizomány örökösül a portugáli Don Nunó, Braganza családbeli Gelves gróf ismertetett el, ki Izabellától, Columbus Kristóf unokájától származott, a mennyiben Izabella Gelves gróf neje levén, ezeknek unokája Don Nuno Helves *veraguai* herczegnek ismerteték el.

Columbus Kristóf felfedezői dicsőségének vetélytársai közt a baszkok és a gascogneiak is szerepelnek, kik állítólag már igen régen jelentek meg Labrador és Új-Fundland vidékén. Labrador nevét állítólag 1501 táján nyerte. Midőn t. i. Cortereál Gáspár egyik hajója Labrador tájáról Lisszabon-ba visszatért, Pasqualigo velenzei követ az onnan hozott benszülöttek erős termetének láttára azokat munkára kiválóan alkalmasoknak találta s az ő ötletéből ama föld idővel terra laboratorium-nak, Labrador-nak nevezteték el. Más magyarázat szerint azonban, t. i. Labrador félsziget lakóinak a mai napig megőrzött hagyománya szerint a félsziget neve onnan származik, hogy a XV-ik száz közepén a Gascogne-ból való La Brador nevű hajós fedezte fel azt.

A baszkok már a X-ik százban üldözék a bálnákat a can-

tabriai vizeken, s mivel mesterségök akkor már teljesen ki vala képezve s halászczéheik¹⁾ is alaposan szervezve voltak már, okvetlenül fölteendő, hogy ama foglalkozásuk kezdete még régibb keltü. Az állatok, midőn az északi tengerek martlakói is üldözni kezdék mind északiabb tájakra szorittatván, gyérülni kezdének, a biscájai tengerben s akkor valószínűleg követék őket a bászk és gascognei foka- és bálna-vadászok. Így kerültek utóbbiak alkalmasint az üldözött állatok nyomában Uj Fundland-ra és Labrador-ra megelőzván még Cabot Sebestyént is.

E föltevés pedig valószínűvé lesz az által is, hogy Cabot, holt angol szolgálatban állt és angol hadi hajókon járt, a tőkehal földjét *gascogne* szóval „bacallaos földjének nem pedig *angol* (čod = tőkehal) szóval nevezte meg. Ő alkalmasint megtartotta a bensülöttéktől hallott elnevezést. Ha pedig az indiánusok már 1487. táján a bacallaos szót használták, bizonyosan az idegen halászkóktól a bászkoktól, gascogneiektől tanulhatták el azt.²⁾

Gascogne lakói s e szerint a bászkok is állítólag már Cabot Sebestyén előtt ismerték Uj Fundlandot. Alig hihető azonban HARRISSE³⁾ állítása, hogy már időszámításunk VII-ik századában az amerikai partokon halásztak. De okmányilag kimutatható, hogy a XVI. százban már egész hajórajokat indítottak az Atlanti oceán északi és nyugoti tájaira a tőkehalászat czéljából. Nekik tulajdonítják a Stocafixa sziget felfedezését. E sziget neve ugyanis 1436-ban fordul elő Bianco Endre térképén, melyet Velencez Szt.-Márkus könyvtárában őriz. Echiadet, új-fundlandi kikötőt, a bászkok krónikásainak állítása szerint Juan de Echaide fedezé fel.

Fájdalom, hogy mind-e hírek hitelessége szintén meg nem állapítható kellően, mert a bászkok (euscaldunak) földjén és a Gascogneben dúló háborus viharok közben városaik és levéltáraik szintűg elpusztultak, mint a dieppe-iek.

Végre a bászkok és gascogneiak világtengeren tuli járataik tekintetében is felmerül ugyanazon kérdés, melynélfogva a normánnok vinlandi szállingozásaikat kétségbe lehet vonni, valjon egyáltalán

¹⁾ confradias de pescadores.

²⁾ Geleich. Z. d. G. f. E. XVIII, 286.

³⁾ Notes on Columbus, II. Páris, 1884.

képesek lehettek-e az iránytűs szelencze feltalálása és alkalmazása, tehát a XIV. század előtt Dél-Európa és észak-keleti Amerika közt biztos összeköttetést létesíteni, azaz nemcsak véletlenül feltalálható, hanem tervszerűen meghatározott pontokon kikötni.

Gelcich, a lussinpiccoloi tengerésziskola tanára, ismételen ad azon meggyőződésének kifejezést, hogy iránytű és tengerész térkép nélkül határozott pontoknak a hajók részéről elérése — lehetetlen.¹⁾ Ő ennek bebizonyítása végett oly tengerészekre hivatkozik, kik az Atlanti tengert évtizedek óta bejárák és az ő kérdésére, vajjon Norvégia pártrészéről kiindulva tudnák e az *iránytűs szelencze kalauzólása nélkül* az egyesült államoknak előttük ismeretes pontját hajójukkal önállóan elérni — *határozott nem*-mel válaszoltak.²⁾ Az iránytűnek használata által a tengerészet terén elért eredmények nagyszerűsége, csodaszzerűsége mellett leginkább bizonyít azon művelődéstörténeti tény, hogy ama műszernek európai hajókon való első alkalmazása korában a matrózok oly hajón nem akartak szolgálni, melynek kapitánya az iránytűs szelenczét használta, mert e műszert az ördög művének nézték.

Miután Amerika fölfedezési történetének mindazon legrégebbi jelentősebb mozzanatain, melyek Columbus Kristóf érdemeiből akár valamit elvonni, akár pedig azokat megsemmisíteni alkalmasoknak képzeltetének, végig tekintünk,³⁾ talán indokoltan állíthatjuk, hogy a *megczáfolthatatlan bizonyítékok* terén álló történelemnek tengerész

¹⁾ Z. d. G. f. E. XXVIII. 205; XXV, 104.

²⁾ u. o. 154.,

³⁾ Tér szűke miatt eltekintünk itt azon tanulmányoktól, melyek annak bebizonyítására irányulnak, hogy a kereszténység már Columbus Kristóf fölfedezése előtt Amerikában el volt terjedve. Azon állítások a „T“ alaku és a *valóságos fészület* alaku keresztelkre támaszkodnak minőket Peruban, Mexicóban találtak. *De a fészület jelképe a kereszténységénél régiebb.* Mindazonáltal Dr. Jélics Lukács, dalmáciai pap, a vatikáni könyvtárban lelt okmányokból, bullákból a keresztény normánnok felfedezésével való összefüggést akar Amerikának Columbus előtti állítólagos kereszténységében látni. Bővebbet ez irányban szolgáltat e cz. mű: *L' évangélisation de l'Amérique avant Cristophe Colomb* (Compte Rendu du Congrès Scientifique International des Catholiques. Tenu a Paris du 1-er au 6. Avril 1891. V. section. Sciences historiques. Paris, A. Picard. 1891.) Az itt említett katolikus kongresszuson még azt is állíták, hogy csak a katolikusok tagadhatják a kereszténységnek Amerikában Columbus előtti elterjedését. Eugen Gelcich, Z. d. G. f. E. XXVII. 179, 206.

alakjai közül egy sem ragadhatja el Columbus Kristóftól ama babért, mely őt azon érdemnél fogva megilleti, hogy az Új világ fölfedezésére vezető *első*, de a legnehezebb utat megtette és a világrész fölfedezését *megindította*. Columbus ama tette után mintegy 42 $\frac{1}{2}$ év múlva az új világrész körvonalai annyira kerekedtek ki, hogy a fölfedezett földek világrészi öuállósága iránt minden kétely kizárva maradt. ¹⁾

* * *

Columbus külső egyedisége is a rendkívüli férfiúra vallott. Magas termete erőt, kifejlett homloka gondolatmélységet és szilárd akaratot sejtetett. Szeplős arcának piros, szemének kék, hajzatának szőke színe azonban inkább az észak, mintsem a dél fiát, előbb germánt mint olaszt gyanított. Egész lényén a komolyság sőt komorság hangulata ömlött el, mely önézetről tanuskodott s tiszteletet parancsolt.

Zord modora daczára mégis tudott, ha akarta, nyájas, szeretetre méltó lenni, úgy, hogy nemcsak egy királynő tiszteletét, hanem két előkelő hölgy szerelmét is ki tudta magának vivni, sőt mi több — meg is tudta őrizni.

Azon hölgyek elseje Izabella Castilia nemes gondolkozású királynője volt, ki kegyét és pártfogását Columbus Kristóf, a felfedező számára élte végéig fenntartotta.

A második hölgy Felipe Muniz Perestrella, Columbus neje volt. Születésére nézve Perestrella Bertalan lovag, a madeirai Porto Santo sziget kormányzójának árva leánya.

Columbus megismerkedése e hölgygyel eléggé regényes, mert 1470-től fogva Lissabon-ban élvén, a templomban mise közben látta meg jövődöbéli nejét és ott vele meg is ismerkedvén, az előkelő hölgy szeretetét és kezét megnyerte (1478). E házasságból származék Don Diego, Columbus legidősb fia, ki Porto-Santóban született. Columbusra nézve, ki addig térképrajzolás után élt, szerencse vala ama frigy, mert az által az előkelőbb társadalom tagjául vétetett fel.

Columbus Kristóf 1484-ben kénytelen vala Lissabon-t hirtelen oda hagyni.

Az indokok ismeretlenek; semmi esetre sem lehettek Columbus

¹⁾ 1520-ban a keleti márt Labradortól a Magelhaes szorosig. 1513. Balboától a Déli tenger (Csendes oceán), 1535-ben, május 2-án Cortez-től a nyugoti márt O-Californiáig föl vala fedezve.

jellemének tisztességére nézve hátrányosak, mert Portugália királya később visszahívta és mindennemű üldözés ellen biztosította; másodsor pedig nagyon megtisztelő fogadtatásban részté, midőn a spanyol szolgálatba szegődött felfedező I-ső utjáról visszatért s a kiállott vihar következtében hajójával Lissabon kikötőjében menedéket keresni kénytelen volt.

Hogy Columbus szökésének indokai őt társadalmilag meg nem alázhatták, arról több körülmény tanuskodik. Izabella királynő Columbussal csak ama szökés után ismerkedvén meg, őt mégis méltatta figyelmére, becslésére s holtiglan fenn tartá számára jó indulatát. Diegot, sőt Ferdinándot is, Columbus két fiát kath. Ferdinánd udvarába hadapródjai közé fogadta; midőn az első nagykorúvá lett, Toledo Máriát, Alba herezeg unokáját nyéré el nőül, s ez által a legmagasb arisztokrácia tagjává lön, sőt a királyi család rokonainak körébe került. Columbus Kristófot, az első utjáról visszatérő felfedzőt ő felségeik egyházi és világi fő uraik körében nemcsak királyi pompával fogadták Barcelonában, hanem országnagyjaik színejava előtt magok mellé ültették le, s így a legmagasb kitüntetésben részesíték, melyet alattvaló irányában tanusíthattak. Spanyolország büszke hidalgói, a világ legbüszkébb nemessége, az ünnepélyesen bevonulót diszes kíséretükkel tüntették ki!

Valjon lehetségesnek képzelhető-e mindez a társadalom egy megbélyegzett egyénével szemben?

Az említett hölgykoszorú harmadik tagja: Henriguez Beatrix, cordovai előkelő bölgy, a törvénytelen születésű Fernando Colon anyja, kit fiával együtt Columbus még halála előtt végrendeletileg az idősb Diegónak különösen ajánl, mint oly lényt, ki iránt a végrendelezőnek számos kötelezettsége van s „minthogy lelkiismeretén könnyíteni akar“: „mert az ügy oly oknál fogva, melynek szelíztetése itt“ — a végrendeletben — „nincs helyén, — súlyosan terheli szivét.“

Egy kiméletlen kritika a szerzetes papok szolgájának hirleli Columbust.

Sújthatja-e őt e vád? Lássuk csak! Columbus Kristóf tengerentúli felfedező útjainak másodikáról visszatérvén, Sevilla utcáin a Ferencz-rendi szerzetesek kámzsás ruhájában jelenik meg, derekát kötél övezi.

Olyan lealázó-e az reá nézve?

Koránt sem!

Azon korban, a reformatio előtti korban a szerzetesek, különösen a Ferencz- és Domokos-rendiek roppant tekintélyben részesültek.

Eleinte a pápák csatározói a császárok ellen, később a pápák fejére nőnek, kivált a konstanci zsinat (1415) óta, a melyen Gerzson János a párisi egyetem kancelláriusa, azon tételt mondá ki, hogy a zsinat a pápa fölött áll.

A szerzetesek nemcsak a nép barátjai, vezetői, legelső tekintélyei valának, hanem a tudomány terén szintén ők voltak az irányadók. A scholasticai és mysticai bölcsелеm harcában, a realisták és nominalisták tudományos tusájában ők tűzik ki és viszik vala a lobogókat.

Különösen a Ferencz- és Domokos-rendiek versenyeznek egymással s az új világ lakóinak az indianusok érdekében felmerült rabszolga kérdéshez mindkettő határozott, de ellennézetes állást foglalt el. A karaïbok cannibalismusa miatt felbőszült Ferencz-rendiek a rabszolgaság és kényszermunka mellett, a Domokos-rendiek ez ellen szónokoltak, írtak.

A Ferencz-rendiek hatalma akkora vala, hogy a rend főnök Izabella királynőnek, mivel a rend és főnöke részéről tapasztalt tiszteletlenséget megróttá, elbizakodottan ezt merészelé szeme közé mondani:

„Igazam van; Castilia királynőjével beszélek, *ki hozzám hasonlóan egy maroknyi por.*“

Hogy ne menekült volna Columbus a hatalom ama tényezői védszárnyai alá?

Először hálával tartozott az egyház néhány emberének, kivált Fray Antonio vagy Juan Perez de Marchenának, a rabidai Ferenczrendi zárda főnökének. Ez fogadá be Colum bust, ki reményevesztetten Spanyolországot odahagyni készen, éhező szomjazó Diego fiát kezénél fogva vezette, de kimerülésöknél fogva a zárda ajtajában a gyermek számára egy falat kenyeret kérni kénytelen volt.

E szerzetes ajánlatára hívták a kivándorlásra kész tervezőt Aragonia és Castilia uralkodói vissza, neki és a salamancai Domokos rendbeli szerzeteseknek, kivált Diego Dezának — köszönhető, hogy terve végrehajtásához végre a legszükségesebb eszközök rendelkezésére bocsáttattak.

„Midőn mindenkinek gúnytárgya valék, jó indulatában irántam csak két szerzetes maradt állandó“ — e szavakkal emlékszik meg Columbus a fent nevezett két férfiúról.

Columbusnak valának ugyan egyéb barátjai is, de pártfogója kevés vala. Barátjai a fentebbieken kívül valának:

Hernandez Garcia orvos, ki a rabidai zárdában ismerkedett meg Columbus-sal és a Don Diego Colon elleni pörben is Colonék pártját fogta; továbbá Don Diego Mendez ¹⁾ lovag, ki Columbus hajóján mint *escrivano de la flota* szerepelt és Columbusnak s az összes hajószemélyzetnek életét Jamaica szigetén megmentette. Columbus pártfogóiként említendőek továbbá de Medina-Celi herczeg és Luis San Angelus aragoniai királyi kincstárnok.

De miután 1498-ban a portugálók az Afrika körül vezető uton Columbuszt megelőzve a valcádi Indiát megtalálták, Columbus hamar elveszté az arragoniai király kegyét.

Már harmadik utjáról mint fogoly lánczesörtető kezekkel tér vissza.

Előkelő ismerősei pedig visszavonulnak tőle. Vajjon észszerűen cselekszik-e, ha régi jóltevőihez hű nem marad?

Lehet-e oly férfiutól, kinek legfőbb vonása a legbensőbb valóságos vala, föltenni, hogy ő egyháza férfaitól visszavonuljon, holott nekik köszönhető élte legfőbb vágyának foganatosítását?

Hisz éppen mély vallásossága ösztönözte még inkább terve végrehajtására.

Mert ő India kincseit azon czélból akarta ő felségeik rendelkezésére bocsátani, hogy azok segítségével a hitetleneket a Szent földről elűzzék. Ezen czél lebeg szemei előtt, midőn végső levelei egyikében ²⁾ legidősb fiát kincsek gyűjtésére serkenti. Sőt 6 százalékot jövedelmező bankrészvények vásárlására is ösztönzi fiát ugyan azon czélból.

Hogy az ő vallásossága a clericalismussal össze nem tévesztendő, kiviláglik azon kikötéséből, hogy a pápát segíeyzni kell azon esetre, ha egyház-szakadás őt rangjának elvesztésével fenyegetné, ellenben *nem*, ha a pápa maga *eretnekké* lenne. ³⁾

¹⁾ Azon szegény Mendez az, ki végrendeletében fia számára egy márvány mozsárból, többféle kéziratból és 9 könyvből álló hitbizományt alapított.

²⁾ 1504. decz. 21 keltezve.

³⁾ Krit. Untes. II. 231.

Vallási buzgóságáról tanuskodik azon, mint most mondanók, anti-semita kitétele is, melyet az új világ fölfedezése utáni 5-ik hétben naplójába jegyzett: „Kivánom, hogy Felseégeitek sohase engedjék meg, miszerint idegen, hacsak nem katolikus és jó keresztény, letelepedjék e földön, mely csak a kereszténység dicsőítésére és gyarapítására fedezteték föl. ¹⁾

Türelmetlenségre valló nyilatkozatán ne csodálkozzunk, meg-gondolván, hogy a mórok, tehát a félhold elleni harc 711-től —1492-ig a pyrenaei félszigeten lángol és dül vala, s hogy Amerika fölfedezése előtt éppen az ozmánok előnyomulásának hírei is Magyarország déli határvidékeiről beszállingózták a világot, hogy azon korban Hunyady-ék hős tetteiről s a keresztényeknek a törökök általi rablánczrafüzéséről szóló hírek izgatták fel Európa kereszténységének kedélyét.

Bizonyosra vehető, hogy az ozmánok előnyomulásai kelték fel Columbus Kristóf elméjében a Szentföldre indítandó keresztes háborúk felébresztésének eszméjét.

* * *

Columbus tettének jelentősége mellett misem bizonyít világosabban mint az irodalom terjedelme, melyet amaz ébresztett. Az e sorok számára a folyóirat természete által kiszabott szűk kereten belül azonban lehetetlen arra teljesen kiterjeszkedni. A nagy ember 400 éves emlékének ünneplésébe — fájdalom — a történelem *javit-gatóinak* éles kritikai hangjai is sivítottak belé.

Kegyetlenséggel, önzéssel, kapzsisággal, tudatlansággal, közigazgatási téren tehetetlenséggel, általán véve mindenféle fogyatékosággal vádolják.

Ráfogják, hogy az indianusokat rabszolgákká tette s vérebe-
kel marczangoltatta.

Való ugyan, hogy arany hiányában kénytelen volt más pótszert keresni, hogy a vállalathoz kötött anyagi várakozásokat némileg ki-elégítse, mert a spanyol koronát és nemzetet a fölfedezésnek pusztán eszményi sikere *akkor* ki nem elégíthette. Ő felségeik csak szánakozó mosolylyal ²⁾ hallgattak Columbus tervezgetéseire, miszerint a föl-fedezendő arannyal Jeruzsálemet visszavívandja. Az arany iránt igen

¹⁾ Krit. Unters. 182.

²⁾ Krit. Unters. II. 174.

is érdeklődtek, — de Jeruzsálem visszavételét tán kevésbé sürgősnek találták.

A rabszolgakereskedést a pyrenaei félszigeten rég űzték, mert a mórok ellen folyt évszázados harcokban a keresztények kezébe került mór hadi foglyok arany por és *négerek* árán váltattak ki. Különbösen a spanyolok kegyetlenkedései nem irhatók Columbus rovására; ellenben, hogy a kegyetlenkedések a spanyolok természetéből folytak, azt leginkább gyarmataik siralmas állapota és elvesztése bizonyítja be. Kétlem, hogy e tekintetben enyhítő kerülményül tekinthető lenne, miszerint Columbus azon nagy kiábrándulás után, mely a kincsvágyókat a második vállalat után meglepte, gyarmatosítókul elítélt fegyenczeket s több eféle gaznépet III-ik utja alkalmával magával vinni kénytelen volt.

Columbus ellenfelei gáncsolják, hogy a kormányzás szervezéséhez nem értett, hogy a tudomány terén új kérdéseket fölvetett ugyan — *mintha ez egymagára nem lenne elég* — de azok egyikét sem oldotta meg.

De az újkor melyik kutató utazója tudna mindazon követelményeknek megfelelni, melyek ama szemrehányások fenekén lapanganak?

Hány szaktudós vesz ma részt egy-egy kisebbrendű afféle vállalatban, *hány* a haza hozott gyűjtemények feldolgozásában?

Sikereit azzal törpíték, hogy azokat a véletlennek köszönhetette (?). De ama sikerek az emberiségre áldást hoztak. Azért csak néhány szóval akarok azok egynémely eredményére utalni.

Columbus a világ színét *megkettőzteté*, mert földünk második felét föltárván az ó világot az új világgal ismerteté meg.

Tettének tudományos eredménye az, hogy az induction és összehasonlító módszeren alapuló tudományok — az ethnologia, nyelvtudomány, földrajz — úgyszólván meg — vagy legalább újra születtek. Ugyanaz áll a természettudományokról, de kivált magáról a bölceletről, melynek régi alapját, kivált a *tekintélyekre* való hivatkozás terén — az új világ fölfedezése megsemmisítette.

Európa közgazdasági terén Columbus tette valóságos forradalmat idézett elé. Itt csak két tényt állítok egymással szembe.

Az ó-korban a nemes fémekből készült pénzek Európa piaczaról mindinkább eltűntek. Mert az európai fényűzés-igényelte pénzt

a Kelet, kivált Ázsia nyelte el, onnan pedig úgyszólván semmi sem került vissza, minthogy a Kelet népei Európának a pénzénél egyéb termékeire nem szorultak. Tacitus szerint már Tiberius fölpanaszolja a római sanatusnak, hogy a keleti gyöngykereskedés visszafizető térítményül csak európai készpénzt vesz igénybe. Plinius korában Európa annyi nemes fémeket küldött Alexandriába, hogy annak értéke évente 50 millió sestertiusra is fölbágot. ¹⁾ Midőn aztán a portugálok Malabarba érkeztek, meglették ott a római aranyokat, melyek Augustus-tól egészen Antoninus Piusig a római császároktól verettek, mert azok ama császárok sorának arczképeit viselték. A nemes fémeknek ama folytonos kivitele Európa termelésére roppant hátrányos visszahatást gyakorolt, úgy hogy a XV-ik százban az európai földtermékeknek értéke a pénzéhez képest igen leszállt. Innen magyarázható Columbus korában az aranyhajsza, innen Európa kereskedőinek vágya, hogy a Kelet népeivel közvetítők nélkül, a bániának (indus kereskedők), és arabs kereskedők kizárásával egyenes úton érintkezessenek. E törekvés teremtette a fölfedezőket.

Midőn aztán a portugál Vasco de Gama az Indiákat fölfedezé, a spanyolok pedig Mexico, Peru, Bolivia aknáihoz férköztek és az arany s ezüst hajószámra Európába került, az európai földtermékek s a pénz értéke közti arány ismét fordulati ponthoz került. Az európai nyers és egyéb termékek névértéke tetemesen, a gabonáé a háromszorosra ²⁾, vele együtt a *termelés* is emelkedék, míg a pénz olcsóbbá lett. Az emelkedő termeléssel az európai piacra került új termékekkel (*burgonya, törökbúza, dohány*) stb. idő múltán az európai népek jólléte is javult, a vagyonosodás pedig a tudományt, művészetet, általán a kulturális haladást fokozta, a javak élvezetét szélesb köröknek juttatta s így lassanként az egész európai társadalom színét üdvös értelemben megváltoztatta.

Csak Spanyolországra magára lett az új világrész, az ezüstszállító hajórajok daczára — végzetessé, mert a gyarmatosítás fejében legdrágább kincsét — népét vesztegeté el.

* * *

¹⁾ Peschel, G. d. Z. d. Entd. 27., Plinius, Hist. nat. VI., 26, 7.

²⁾ Krit. Unters. II. 304.

Mostoha sorsa, tulajdonkép fapusztító állatkák,¹⁾ ezek által korhadtá lett hajóinak állapota, akadályozák meg Columbust, hogy IV-ik útja alkalmával Yucatan közelében vitorlázva, de folytonosan a ptolemausi Chryse és Argyre felé átvezető utat keresvén, azt a szerencsését elszalasztá, mely pedig keze ügyében feküdt, hogy a művelt s *gazdag* máya népek vagyonos városait meglássa, onnan pedig Mexicót fölfedezze. A mai Colon v. Aspinvall partja mellett eloldalogván *Belen*-nél kiköt ugyan, felfedezi Veragua kincses országát, melynek neve utódainak hercegi cziméül szolgál, de fegyveres népének elégtelensége, az ellenséges benszülöttek tulnyomó ereje kényszerítik, hogy hajóira meneküljön. Nem sejté, hogy az isthmuson volt, Panama öble s a Csendes tenger közelében, hogy e tengertől, mely felé átjárást keresve-keresett, kutatásai czéljától csak néhány mérföld különíté el. Még a Dariai öbölig elvitorlázott. De ott hirtelen éles derékszögű fordulattal Északnak irányítja hajóit s ezzel felfedező szerepének utolsó jelenetét eljátszsa. A dicsőség maradéka, melynek azzal hátat fordított, elég volt még, hogy az emberi művelődés útját jelző alakok hármának nevét megaranyozza, halhatatlanná tegye. A sors nem türe, hogy *egy* ember, Columbus, a saját babérjai közé még egy Balboa, egy Cortez, egy Magelhaes koszu-ruinak örökzöldjét fűzze be, hogy egy ember háromnak való munkát végezzen. De Columbus azzal is, mit addig végzett, az emberiség érdekében eleget tett. Délceleg alakja az új-kor csarnokának legszélső sarkán örökös. A magasban díszlő ércz-szobor oly szilárdan áll, hogy mind a sensatiót hajszolók, mind a chauviniszta írók tollszárai gvenge emeltyücskéké annak elmozdításához.

Az ó és új világ polgáriasodott népei pedig kegyelettel tekintenek föl amaz alakhoz, s mert Columbus férfias tettének áldása az egész emberiség javára vált, helybenhagyólag szemlélik a hősnék czi-merét körül folyó szalag eme szavait:

„A Castilla y a Leon
Nuevo mundo dio Colon“²⁾

TERNER ADOLF.

¹⁾ Tubicolae csöves kagylók, pholas fúró kagyló, teredo navalis, t. fatalis hajóféreg, steff.

²⁾ Számódra, Castilia és Leon, Új világot szerze Colon.